

a co si o tom myslíte vy?

„Co si myslíte o posledních změnách v našem státě?“
(Ludvík Berka, Praha)

Jsem pro změny, pokud se netýkají měny. Život bez změny je nudný, společnost bez změny je podezřelá. A někdy dokonce směšná. Pro názornost bych posloužil příkladem ze starého Rakousko-Uherska. Abych spíš teoretizoval, než aktualizoval. František Josef byl na konci svého nekonečného císařování už skutečně politováníhodný, země naprosto rozpadlá, pokladny prázdné, o morálce se nedalo mluvit. Byla to ovšem už situace, kdy chod věcí překonal kulminační bod: žádná personální výměna už nemohla přivodit kýžený změny. Stroj času neúprosně smetl i císařova nástupce Karla, smetl by stejně tak nezadržitelně i Petra nebo Pavla. Dějiny jsou hněteny osobnostmi skutečně jenom do určité míry. Někdy jsem se v této rubrice hlásil k optimismu. Nejednou se zaťatými zuby. Ale dnes se mi zdá, že smyslem posledních změn skutečně není jenom to, aby jedni mocní nahradili druhé mocné a země nadále zůstala nemocná. Naopak. Moderní svět kupodivu pronikl i k našemu myšlení: nejsme už ochotni připustit, že by kdykoliv pro budoucnost některá židle — už ani ta nejvyšší posazená — mohla být neomylná. Ani názory génia, kdybychom někoho takového znali, nemohou rozhodovat o všem s neomylností a neodvolatelnou suverenitou. Socialismus, chce-li prosperovat a chce-li zůstat nazívu — mám na mysli v perspektivě vzdálené budoucnosti — musí nevyhnutelně být systémem demokratickým a svobodným, založeným na rovných právech svých občanů.

Nejde mi pochopitelně jenom o literu zákona, i když v zákonů všechno začíná, jde mi víc o ducha společnosti. Bude-li duchem tolerance, snášenlivosti a vzájemné úcty. Naše přítomnost byla budoucností našich věrejšků. Bylo vyhlášeno nespočet nebetýchých plánů a — pak se o nich taktně mlčelo. Mám pocit, že jsme už před několika léty měli v určitých ukazatelích předstihnout Dánsko, Anglii a Belgii. Směrem kupředu se nám vždycky zdá, že dokážeme mnohem víc, než pak skutečně dokážeme. Chceme pozvedat morálku vidinou toho, co bude. Ale morálka se zvedá právě naopak. V roce 1940, v nejkritičtějších letech Velké Británie, v poselství národu sliboval Winston Churchill svému lidu jenom slzy, dřinu a krev. A všichni mu rozuměli. I jeho protivníci. Člověk je ochoten podstoupit mnohé, je-li s ním jednáno otevřeně. Sebejistota vůdců odjakživa naplňovala lidským průměrným vzděláním nedůvěrou. Jenom u těch nejprimitivnějších národů, kde vůdce je současně náměstkem boha na zemi, musí být neomylný. A za všech okolností dokonalý. A když se pak tu a tam objeví

pravda, rozčarování a nevíra je tak drtivá, že se nejenom jedna vláda, ale celý systém zachvěje až v kofenech. Toho bychom si měli napříště dopřávat co nejmeně. Právě při otřesech se totiž stává, že jsou zneváženy nejenom věci omylné, ale i věci dobré. Jakmile do události vstoupí vášně, je už příliš pozdě na kritiku i sebekritiku. Tuto odpovědnost bychom si měli uvědomovat. Neboť naše osoby nejsou důležité, podstatné je to, čemu jsme zasvětili svůj život. Slyšel jsem názor, že zjeme v zasátkované láhvi. Někdy je ta láhev větší, jindy, když přituhne, je zase menší. Ale vždycky je to láhev. Nezdá se mi, že je to nejpřesnější teorie, ale přiznejme si, že na ní něco je. Skutečně se mi mnohokrát zdá, že mluvíme-li o svobodě anebo o demokracii, máme vždycky spíš na mysli její hranice. A ty jednotlivce, kteří chtějí právě tato ohraničení uvádět v pochybnost, rádi označujeme za anarchisty. Ale podstata sporu je v tom, jsme-li schopni poskytnout člověku v socialismu více svobody a větší demokracii než v kterémkoliv jiném systému. Jestliže ano, nemusíme mít o budoucnost obavy. Bylo by neuvěřitelné, kdyby natrvalo zvirtžil ten řád, který by člověka omezoval a kamsi vracel. To je skutečně nemyslitelné. Chtěl jsem tímto říci, že právě ti nejskalnější, kteří se prohlubování demokracizace ve všech slí snáží zabránit — ve jménu socialismu! — jsou sami pro budoucnost socialismu největším nebezpečím.

Vyhlašujeme tedy raději skromné plány!

A řekněme tu a tam poplatníkům i něco upřímného o stavu státní pokladny. I o tom, jak zdatně práci svých spoluobčanů zpeněžujeme v cizině a co si za utržené kupujeme. Řekněme-li toto, můžeme pak klidně mluvit i o tom, že třeba nepracujeme zrovna tak dobře a pilně, jak by naše situace vyžadovala. Bude-li to řečeno v souvislostech s celou naší situací a bude-li to doprovázeno i zamyšlením, jak jsme dokázali určité věci napláňovat a jak jsme chod záležitosti uměli řídit, budou to slova, která občana zaujmou. Kdykoliv se kritizují chyby, je to kritika anonymní. Jako by se nikoho konkrétního netýkala. Známe z tisíku mnohých nedostatky členů americké, britské, západoněmecké či jiné vlády, jenom členové našeho kabinetu nám splývají do stejných obecných rysů. Nezdá se mi, že by opačná praxe autorit, vážnost a sympatií k vládě podřývala, ale tvrdím, že by tomu bylo naopak!

Neříkejme tedy, že do roku 1990 budou v pražských sadech nové lavičky! Příliš dlouhodobé plány člověka depřimují. Mnozí tu už ani nebudeme. Číhá na nás množství nejrůznějších chorob: reumatismus, neurotismus, alkoholismus, srdeční i mozkové slabosti atd. V ulici, kde bydlím, bude v roce 1975 nové holičství. Nebudu muset s každým zástřihem kšticе až do středu Dejvic. Ale bůhsuď, budu-li v roce 1975 mít při dnešní životní pohodě ještě odpovídající počet vlasů! Budeme prý mít — asi v osmdesátých letech —

podzemní dráhu. Ti z nás, kteří už v té době nebudou dávno pod zemí svépomocí, budou mnohem pohodlněji cestovat ze Smíchova na Vinohrady. Ovšem některých negativních jevů prý také přibude! Velmoci budou mít třiapůlkrát více vodíkových pum a budou se moci navzájem zničit celkem jedenáctkrát. Pochopitelně teoreticky. Současný muž a současná žena, poučení zkušeností, uvažují pohříchu přízvěrně a prakticky. Napadá je, že budou-li malé úpravy maloobchodních cen trvat stejně dlouho jako realizace mnohých už léta ohlašovaných velkolepých podniků, bude kapesník standardní výroby stát na konci století šestnáct tisíc korun a škatulka sirek, coby vánoční dárek, vyrazí pod smrkem dědečkovi do očí slzy štěstí.

Pochopitelně přeháním.

Jsem prostě proti plánům s nádechem přílišné fantazie. Nejednou jsem už četl, co všechno v různých ústavech vyvíjeli a co se z toho vyvinulo. V minulosti nepřilíš dávne by mě vůbec neudivilo, kdyby firma PTAKOZOB dala do vývojového procesu zvláštní druh prosa, které by po nasypání pražskému ptačtvu přimělo opefence, aby přestali kálet na naši cennou gotiku a odlétali hromadně do Lisabonu, kde by napříště troušili jenom na palác pana presidenta Salazara. Existovalo mnoho podobných projektů. Vesměs je načrtli lidé, kteří měli dobrou vůli. Sám jsem toho byl nejednou svědkem. Tu a tam by se i zamysleli, kdyby měli čím. Samozřejmě, žádná transfúze krve nepomůže organismu, který nemá chuť se vzpamatovat. V lékařství jako v politice či v ekonomii. Ale to, myslím, není náš případ.

Nedá-li mi něco spát, je to názor, že život není to, co chceme, ale to, co máme. Nemyslím si. Náš vrávoravý svět se nejednou pohnul vpřed jenom proto, že se vždycky našli pomatenci, kteří tvrdili, že svět je nejenom to, co máme, ale i to, co chceme!

Doufám, že už si nebudu do notesu zapisovat skeptické povzdychnutí: Mohla to být nejkrásnější revoluce! Kdybychom ji neuskutečňovali my sami... Snad už jsme definitivně za osudovým předělem. A je-li tomu skutečně tak, pak má revoluce právo i povinnost někoho pozvednout a někoho ponižit. A je to docela v pořádku; dělá-li to skutečně revoluce...!

Myslím, přátelé, že jsme tentokrát na dobrém práhu.

I když i v životě hmyzu okamžik po ztrátě kukly a do nabytí motýlích křídel bývá plný neurčitosti a rozpaků.

MY 68, roč. 5, č. 3, únor 1968

Edo Friš

Dejinná příležitost

V komentářích zahraniční tlače stretávame sa s tendenciou k historicko-politickým paralelám. Vzniká tak určitý mechanizmus, pri ktorom sa udalosti a perspektívy v Československu vyvozujú z iných modelov, najskôr juhoslovenského alebo rumunského. Pri všetkom význame, aký musí historik pripisovať styčným bodom vo vývine štátov príbuzného typu, myslím, že metóda porovnávania, odvodzovania a vyvodzovania má svoje hranice, ak sa nechce vystaviť riziku, že unikne špecifikum skúmaného procesu. Chcem vlastne povedať, že uznesenie ÚV KSČ o deľbe moci a o zmene vo funkcii prvého tajomníka KSČ vzniklo z potreby československej ako prvý krok, avšak prvý krok kľúčového významu, ktorý vyjadruje pohyb k demokratizácii našej socialistickej spoločnosti.

Česi i Slováci patria k národom s „historickou pamätou“. Mój český priateľ a kolega, jeden z garnitúry silných štyridsiatnikov, historik Karel Bartošek, si dokonca myslí, že „Česi sú nemocní dejinami“. Napriek tomu, že staré uhorské historické školy označovali Slovákov najprv za nenárod a neskoršie za národ „nehistorický“, moderné dejiny Slovenska od roku 1918 a najmä veľký antifasistický pohyb korunovaný Slovenským národným povstaním v auguste 1944 pozdvihli historické povedomie na určujúcu ideopolitickú silu. Skratka, história je v našom spoločenskom vedomí všadeprítomná — varujúca a stimulujúca. Varujúca aj pred mechanickým opakováním, stimulujúca predovšetkým vo zmysle tvorivého hľadania.

S touto, ako sa mi zdá, nevyhnutnou výhradou chcel by som sa zmieniť o tradícii špecifickej československej cesty k socializmu v prvých povojnových rokoch. Zahŕnuje, napriek teoretickej nedopracovanosti, niektoré významné prvky. Všeobecne a v skratke, bol to pokus, povedal by som, prvý významný dejinný experiment kombinovať režim politickej demokracie so štruktúrnymi socialistickými premenami. Československo bolo spomedzi ľudovodemokratických krajín jediné, ktoré v úzkostliho korektných parlamentných voľbách (za súperenia 6 politických strán) dosiahlo revolučný úspech, azda medzinárodne ešte nedocenený: niečo minus 40% pre KSČ v celoštátnom meradle a zároveň tesnú socialistickú väčšinu. (Socialistický blok zostal aj v neskorších momentoch vyostreného triedneho boja (1947-48) reálnou alternatívou prekonania krízy bez otrasov.) Politický program Slovenského národného povstania a koncepcia jeho vedúcej garnitúry (Novomeský, Husák, Šmidke) vniesli do štruktúry štátu princíp rovnoprávnosti Čechov a Slovákov, zabezpečený inštitucionálne, ako základný kameň súdržnosti i demokratizmu novej